

گزارش راهبردی

وضعیت سیاسی، اجتماعی و اقتصادی سوریه و سناریوهای آینده

نویسنده: سینا کلهر
همکار: علی جعفری

انتشار اولیه: بهمن ۱۳۹۹

فهرست مطالب

Contents

۲	چکیده گزارش
۳	وضعیت سوریه
۹	فرصت‌ها و ظرفیت‌ها
۱۰	جایگاه ایران و رقبا
۱۱	وضعیت فعالیت فرهنگی و رسانه ای ایران
۱۱	امکان‌های پیش رو برای فعالیت در سوریه
۱۲	منابع و مآخذ

چکیده گزارش

سوریه آماج حملات و اقدامات متعدد رسانه‌ای و جنگ روانی قرار گرفته تا روحیه امید و مقاومت در این جامعه از بین برود. ایجاد یأس و ناامیدی مهم‌ترین پروژه جنگ‌های روانی و رسانه در سوریه است. نه سال بعد از آغاز بحران و جنگ داخلی در سوریه هنوز بخش‌هایی از کشور در اشغال مسلحین از گروه‌های مختلف است و سایه و شیخ جنگ در گوشه و کنار کشور به چشم می‌خورد. به لحاظ رسمی بیش از ۳۰ درصد خاک سرزمینی سوریه خارج از کنترل دولت سوریه است و به لحاظ جمعیتی این مقدار به ۵۰ درصد هم می‌رسد. نزدیک به نیمی از جمعیت کشور در خارج از قلمرو حکومت زندگی می‌کنند و از میان افرادی که تحت حاکمیت دولت قرار دارند، بدنه قابل توجهی مخالف دولت هستند.

با این حال حاکمیت سوریه به مدد ارتش و کمک‌های میدانی و مستشاری هم‌پیمانان توانست از مخصصه جنگ داخلی جان سالم به در ببرد و فرو نیاشد. ارتش اکنون با ترمیم زخم‌ها و با کاهش مناطق درگیری به مراتب قدرتمندتر از دوران جنگ است و از مهم‌ترین ارکان حفظ نظم اجتماعی در جامعه سوریه است.

حزب بعث علی‌رغم همه مشکلات و چالش‌ها و رویه‌های نادرست حکمرانی توانسته است انسجام درونی خود را حفظ کند و همچنان بخش قابل توجهی از جامعه تحت سیطره بی‌چون چرای حزب قرار دارد. علاوه بر نظام تک‌حزبی بر سوریه که آزادی‌های مدنی را محدود می‌کند، نظام اداری و بروکراسی به دلیل پرونده‌های تخلف و ناکارآمدی، بخشی از واقعیت‌های سوریه پس از جنگ است.

قدرت بشار اسد بیش از پیش تثبیت شده و علی‌رغم وجود هسته مخفی مخالفت همچنان از محبوبیت بالای ۵۰ درصدی در میان جمعیت تحت حاکمیت دولت سوریه برخوردار است. روحیه مقاومت و استقلال در میان رهبران سیاسی برجسته چون اسد و گروه‌های از مردم نیز به وضوح قابل مشاهده است. پیروزی نسبی در جنگ باعث تقویت این روحیه شده است. بشار علی‌رغم برخی واگرایی‌های ملموس اما نامرئی بخش‌هایی از حاکمیت از جمله برخی علوی‌های رقیب و دیگران اما همچنان مسلط بر حکومت است و از مدیریت خوبی برای کنترل تنش‌ها و کشمکش‌های درون و پیرامون کاخ برخوردار است.

با این حال ویرانی‌های ناشی از جنگ طولانی داخلی، از میان رفتن زیرساخت‌های فنی و اقتصادی، مسأله انبوه مهاجرت و آسیب‌های برآمده از آن و در نهایت با حملات متناوب رژیم صیہونیستی و تحریم اقتصادی آمریکا، جامعه سوریه تحت شدیدترین نوع فشارهای نظامی و اقتصادی قرار داده است.

در چنین شرایطی، وجود هسته‌های مخفی گروه‌های مخالف در میان مردم، مناطق آلوده و تحت مصالحه که همراهی چندانی با دولت ندارند، بسیج و سازماندهی با منابع کشورهای حاشیه خلیج فارس و ترکیه و آمریکا

و عدم اطمینان از حمایت مطلق روسیه موجب شده است سوریه با خطر شورش ناگهانی سراسری یا کودتا و تغییر قدرت ناگهانی مواجه باشد.

اگر فشارهای اقتصادی به نحو غیر قابل مهار و افسار گسیخته‌ای افزایش یابد و زمینه‌های اجتماعی و سیاسی تغییر در جامعه را به نقطه نهایی برساند هیچ بعید نیست که تحول ناگهانی قدرت سوریه رخ دهد. در هر حال خطر تغییر از نوع کودتا و جایگزینی در حال حاضر بسیار بیشتر از شورش و اعتراض و انقلاب است.

وضعیت سوریه

چالش‌ها و بحران‌ها

بحران اقتصادی

بزرگ‌ترین مشکلی که این روزها جامعه سوریه با آن مواجهه شده است، بحران اقتصادی، کاهش ارزش پول ملی، گرانی و بیکاری ناشی از آن و فقیرتر شدن مردم است. بحران توسط دولت در دو ماه گذشته کنترل شده است، اما فشارهای ارزی که اغلب از سمت اقتصاد لبنان به سوریه وارد می‌شود چشم‌انداز و آینده روشنی را نشان نمی‌دهد. بحران ارزی به صورت مستقیم تأثیر خود را در کاهش ارزش پول ملی و افزایش فقر نشان می‌دهد.

پول سوریه ۳۰ درصد ارزش خود را در چند ماه گذشته از دست داده و اکنون در معرض کاهش بیشتر نیز قرار دارد. این مسأله زمانی حادث می‌شود که بیش تر همسایه‌ها و شرکای تجاری سوریه یعنی عراق، لبنان و ایران به عنوان شریک سیاسی نیز با بحران کاهش ارزش پول ملی مواجه‌اند و در عمل کمک چندانی نمی‌توانند به سوریه داشته باشند.

فشارهای ویرانی ناشی از جنگ نیز این وضعیت اقتصادی را تشدید می‌کند و موجب تثبیت هرگام جدید بسوی فقر بیشتر مردم می‌شود. بخش عمده پس‌اندازها و دارایی‌ها در جریان بحران داخلی مصرف شده است و یا از بین رفته است و از همین رو فرد سوری به لحاظ تاب‌آوری اقتصادی در وضعیت بسیار شکننده‌ای قرار دارد.

بخش عمده معاش سوری‌ها از راه خدمت در ارتش یا دولت، همکاری با نیروهای خارجی و اشتغال در بخش خدمات مصرفی تأمین می‌شود. بخش‌هایی هم در کشاورزی و دامداری و صنعت مشغول هستند. میانگین درآمد یک سوری از یک شغل در بهترین حالت در ماه به طور میانگین ۱۵۰ تا ۲۰۰ دلار است. به همین خاطر بیشتر سوری‌ها شغل دوم یا جانبی دارند. بر اساس برآوردهای غیر رسمی خط فقر در سوریه بین

۳۰۰ تا ۴۰۰ دلار است. میانگین درآمد سوری‌ها بر اساس همین برآوردهای غیر رسمی کمی بیش تر از خط فقر یعنی چیزی بین ۵۰۰ تا ۷۰۰ دلار است.

این ارقام در مقایسه با رقم‌های قبل از آغاز جنگ نشان دهنده عمق بحران و فاجعه است. بر اساس همان برآوردها میانگین درآمد سوری‌ها قبل از بحران بین ۱۵۰۰ تا ۲۰۰۰ دلار بوده است. در مناطق مختلف این عدد تفاوت داشته اما در مجموع نشان دهنده وضعیت مناسب اقتصادی آنها بوده است. اما بحران و جنگ داخلی باعث شده است سوری‌ها دو سوم درآمدهای خود را از دست بدهند و به شدت فقیر شوند.

اگرچه اطلاعات اقتصادی زیادی از جامعه سوریه در دسترس نیست با این حال سالها جنگ باعث از بین رفتن زیرساخت‌های اقتصادی و زیربنای تولیدی در جامعه شده است. گردشگری تفریحی و زیارتی تعطیل شده و درآمدهای دولت به شدت کاهش یافته است. در چنین شرایطی تصویب قانون سزار در کنگره آمریکا که با هدف فشار بیشتر بر اقتصاد بحرانی و آسیب دیده سوریه طراحی شده است، وضعیت را بیش از پیش بغرنج تر و شکننده تر کرده است.

در چنین وضعیتی بازیگری روسیه مبهم است. اگر گزارش‌های غیر رسمی و اظهار نظرهای نخبگان سوری مبنا قرار بگیرد، روسیه بدون کمک جدی در حال استفاده از دارایی سوریه است. همچنین کنترل گمرک آبی کشور و چند بند مهم و تجاری سوریه توسط روسیه موجب شده است تا بخش قابل توجهی از درآمدهای گمرکی دولت از دست برود. عدم کنترل گمرک علاوه بر این موجب واردات بی‌رویه و بدون گمرک کالاهای روسی و چینی به بازار سوریه شده و باعث تضعیف هر چه بیشتر صنایع داخلی و در نتیجه آن کاهش درآمدهای دولت می‌شود. اگرچه اطلاعات دقیقی از موارد در دسترس نیست با این حال در بیان نخبگان سوری این موارد به کرات گفته می‌شود. اینکه خیزش چین برای شروع یک بازی اقتصادی بسیار بزرگ برد برد با سوریه عقیم مانده در ذهنیت برخی از نخبگان سیاسی و امنیتی و اقتصادی سوریه محصول مانع تراشی روسیه است.

هر چند وضعیت اقتصادی شکننده و وابسته باعث می‌شود از یک سو افراد جامعه محافظه کار، منفعل و مستعد اعتراض و آشوب شوند با این حال روحیه مقاومت و تاب آوری آنها از سوی دیگر باعث می‌شود تا ظرفیتی برای کنشگری فراهم شود به شرط اینکه این ظرفیت‌ها بتواند امید را در جامعه زنده نگه دارد و نگاه جامعه را بصورت نسبی مثبت کند. بیشتر سوری‌ها با مسأله معیشت مواجهه‌اند و دغدغه اقتصادی کنش آنها را محدود کرده است اما جامعه‌ای که تجربه مقاومت دارد باعث می‌شود تا اگر امیدوار باشد بتواند بیش از

توانمندی های عادی کنش داشته باشد. بنابراین حفظ روحیه امید در چنین جامعه ای از اهمیت استراتژیک برخوردار است.

برخی برآورهای غیر رسمی بدبینانه وضعیت اقتصادی را بسیار بحرانی تر ارزیابی می کنند. از این چشم انداز همزمانی اجرای قانون سزار، بحران مالی و بانکی لبنان و بحران کرونا شوکی به اقتصادی سوریه وارد خواهد ساخت که در نتیجه میتواند منجر به تشدید نارضایتی عمومی از وضع موجود در این کشور شود.

طبق تخمین های موجود بیش از ۸۰ درصد مردم سوریه در فقر به سر می برند. یعنی در آمد روزانه آنها کمتر از یک دلار است. نرخ بیکاری در این کشور بیشتر از ۵۵ درصد است.

پیش از آغاز بحران سوریه در طول بیش از یک دهه هر ۴۸ لیر سوریه برابر یک دلار بود ولی با شروع بحران ارزش پول ملی این کشور افت کرد و به مرور این عدد در سال ۲۰۱۷ به ۵۱۵ لیر و در نوامبر ۲۰۱۹ به ۷۶۵ لیر رسید. پیش از تصویب قانون سزار در کنگره در دسامبر سال ۲۰۱۹، ۹۵۰ لیر سوریه در برابر یک دلار معامله می شد ولی بعد از تصویب این قانون و همزمان با مشکلات اقتصادی ناشی از بحران بانکی لبنان و بحران کرونا ارزش پول ملی این کشور به شدت افت کرد و در ابتدای ژوئن ۲۰۰ و چند روز قبل از اجرایی شدن قانون سزار ارزش هر دلار به ۳ هزار لیر رسید. به عبارت دیگر، ارزش پول ملی سوریه در طول کمتر از یک دهه گذشته بیش از ۶۰ برابر کاهش یافته است.

چاره جویی اقتصادی با تمرکز بر حفظ ارزش پول ملی و تثبیت آن اولویت اول اساسی کشور سوریه همچون سایر کشورهای محور مقاومت از قبیل عراق، لبنان و ایران است.

دولت فرسوده و درگیر ناکارآمدی و تخلفات اداری

دولت مهم ترین ابزار هر جامعه برای حل مشکلات و مسایل و عبور از بحرانها و چالشها است. اگر این ابزار به هر دلیلی ناکارآمد شود نه تنها امکان حل مشکلات و چالشها از میان می رود بلکه خود تبدیل به معضلی در جامعه می شود. دولت در سوریه هم چنین وضعیتی پیدا کرده است. از یک سو به دلیل فرسودگی ساختار اداری ناکارآمد و همراه با تخلفات و پروندههای فساد شده است.

در واقع ناکارآمدی و زمین گیری دولت در سوریه اولویت اول و مهم ترین مسأله جامعه سوریه است. چرا که بخش مهمی از وضعیت اقتصادی نیز به دلیل عملکرد اشتباه و در موارد زیادی عدم عملکرد دولت ایجاد شده است. دولت منفعل و فرتوت ناتوان از حل مسائل و مشکلات جامعه در عمل تبدیل به باری بر دوش جامعه می شود به جای این که باری از دوش جامعه بردارد.

مشکل ناکارآمدی و فساد زمانی حادث می‌شود که به دلیل خصلت بسته بودن نظام سیاسی و سیطره فراگیر حزب بر ارکان دولت و جامعه، روزنه‌های اصلاح نیز بسته می‌شود. در دولت‌هایی شبیه دولت سوریه در صورتی که کارآمدی وجود داشته باشد، فقدان فضای باز سیاسی و چرخش نخبگانی نمی‌تواند مسأله ساز باشد اما در دولت ناکارآمد، چرخش نخبگانی مهم‌ترین ابزار اصلاح و ارتقای دولت است.

با این حال در نظام سیاسی سوریه حزب بعث تنها مجرای رسیدن به قدرت و کسب موقعیت مدیریتی است. در فرایند ارتقای درون حزبی نظارت‌ها و کنترل‌های مختلف باعث شده است تا بخش کوچک و محدودی از افراد امکان رسیدن به مراتب بالای قدرت را داشته باشند. علاوه بر این همین افراد نیز توانایی تغییر سیاست‌ها و رویه‌های حکمرانی در کشور را ندارند.

برخی رویه‌های غلط مدیریتی از قبیل اخذ انواع عوارض بین راهی از شهروندان سوری که نتیجه مستقیم و آنی ایجاد خشم و نفرت از دولت و نظام حاکم است نه تنها اصلاح نشده بلکه در جریان سال‌های جنگ وضعیت وخیم‌تری نیز به خود گرفته است. شبیه این پدیده را می‌توان در عراق دید. آنجا که گروه‌های مختلف نظامی یا شبهه نظامی با ایجاد محدودیت‌های عبور خیابانی کسب درآمد می‌کنند. نظام اداری سوریه همان است که در سریال سوری آقای مدیر کل به تصویر کشیده شده است. تخلف و رشوه امان نظام اداری را بریده و مشروعیت نظام سیاسی را از بین برده و موجب ناکارآمدی شده است.

نظام اداری با وجود ظرفیت فساد برای گروه‌های قدرت فرصت و برای مردم عادی تهدید است. فرصت از آن جهت که گروه‌های قدرتمند با تخلفات اداری به هر چه بخواهند می‌رسند و تهدید برای مردم از آن روی که اقتصاد مردم از دست ماموران دولت در امان نیست.

مردم سوریه درباره سیاست بسیار کم حرف می‌زنند. ساختار سیاسی سیطره‌گرایانه بر تمام شئون جامعه قبل از پیدایش بحران موجب تضعیف شدید حیات جمعی و پویایی سیاسی شده است. همین موضوع باعث شده است تا حتی پس از بحران جنگ داخلی نیز رونق و گشایشی در این حوزه به چشم نخورد. حتی در دانشکده علوم سیاسی نیز خوف و ترس گفت‌وگوی سیاسی مشهود است. روزنه‌های تغییر و ایجاد اصلاح و بهبود امور اگرچه به میزان کمی وجود دارد اما نیازمند تلاش برای گشایش بیشتر است.

حکومت در کشورهایی که با بحران مواجه هستند به طور طبیعی به جامعه با دیدگاه منفی نگاه می‌کند. خصوصاً در کشوری که درگیر شدیدترین جنگ داخلی و همزمان خارجی قرن اخیر بوده است. دولت همیشه و همه جا در کمین است. این وضعیت در دولت سوریه به با غلظت بیشتری در جریان است.

از همین رو اصلاح رویه‌های حکمرانی دولت سوریه با هدف افزایش کارآمدی و اقتدار دولت اولویت اساسی و شرط بنیادی توفیق در سایر موارد است.

جامعه چند پارچه و فاقد انسجام

سومین مسأله مهمی که جامعه سوریه با آن مواجهه است، فقدان انسجام اجتماعی در جامعه است. تا جایی که گویی سوریه در معرض این خطر قرار دارد که نه یک جامعه که چند جامعه جدا هم شود. انسجام اجتماعی در سوریه که پیش از بحران به دلیل فرهنگ مدارا و تساهل تثبیت شده حاکم در حد مطلوب بود تا حد زیادی تضعیف شده است.

جامعه سوری در حال حاضر در خطر تبدیل شدن به تکه‌های پاره‌های کشتی شکسته ای است که زخم‌های عمیقی بر پیکر آن ایجاد شده و زخم‌ها تبدیل به جراحت شده است. به لحاظ قومی ۵ گروه قومی عمده با روابط خصمانه در کنار هم زندگی و در مواردی جنگ می‌کنند. به لحاظ دینی نیز حداقل ۵ دین در جامعه حضور جدی دارند، هرچند عدد رسمی ادیان و فرقه‌ها به ۲۱ هم می‌رسد. روابط میان ادیان و گروه‌های دینی که قبل از بحران دوستانه بوده، بحرانی و خصمانه شده و در مواردی همراه با تکفیر است.

ازدواج بین گروه‌های دینی مختلف قبل از بحران اگرچه کم بوده اما در مواردی وجود داشته است با این حال بعد از بحران تقریباً غیر ممکن شده است. به لحاظ زبانی اگرچه عربی زبان بخش عمده جامعه است اما اقلیت‌های کُرد و ترکمان نیز در جامعه وجود دارند که عمدتاً حق هیچ‌گونه فعالیت ترویجی ندارند. عربی بودن یا عربیت تا زمان بحران و جنگ داخلی عامل اصلی هویت بخش در جامعه سوریه بوده تا جایی که گروه‌های غیر قومی فاقد هر گونه حقوق اولیه هویتی از قبیل داشتن اسناد هویتی چون شناسنامه بوده است. همین مسأله باعث شده بود تا شعار «همه مردم سوریه یکی هستند» تبدیل به شعار اصلی مخالفان حکومت شود.

جامعه سوریه یک جامعه دو قطبی از جهت مدرن و سنتی بودن نیز است. بخش‌های از جامعه به خصوص در قسمت‌های شرقی و عشائری زندگی سنتی دارند در حالی که در بخش غربی و پایتخت جامعه مدرن است. با این همه همچنان تعلق به خاک واحدی به نام سوریه و سوری بودن تنها عنصر مشترک میان گروه‌ها و اقوام مختلف در جامعه سوریه است. طبقات جامعه سوریه شامل یک گروه از نخبگان نظامی و سیاسی - اداری بسیار ثروتمند و اکثریت ضعیف است. اگرچه طبقه متوسط نحیفی نیز در جامعه متشکل از اساتید دانشگاه، وکلا، پزشکان و کارمندان نیز وجود دارد. با این حال طبقه متوسط در شرایطی نیست که از دو قطبی شدن اقلیت ثروتمند حاکم و اکثریت فقیر جلو گیری کند.

به دلیل ۹ سال بحران و جنگ، جامعه سوری مثل هر جامعه دیگری به طور طبیعی سرشار از سوء ظن و سوء تفاهم است. در چنین شرایطی هر رفتار در مظان سوء برداشت و توصیف منفی است.

جمعیت سوریه هم عمدتاً در کلان شهرها و شهرهای بزرگ متمرکز شده و بیش از ۶۵ درصد آنها در شهرهای بزرگ و کوچک زندگی می کنند. پیدایش حاشیه نشینی در اطراف دمشق و حلب و مهاجرت بی رویه از روستاها به شهرها موجب تمرکز بی سابقه جمعیت در نقاط شهری شده است. این تمرکز جمعیتی در کنار فقدان انسجام هویتی و یکپارچگی انسجام اجتماعی موجب می شود تا فضای تنش و خشونت در جامعه افزایش یابد. اگر این تنش ها با گسست های قومیتی، مذهبی و زبانی نیز تشدید شود عملاً زمینه ساز جنگ داخلی در جامعه است.

تشدید روندهای مهاجرت درون و برون کشوری

سوریه در دوران بحران بزرگترین رویه های تجربه شده مهاجرت درون و برون کشوری را تجربه کرده است. بحران های ناشی از مهاجرت در سوریه در بالاترین حد قابل تصور آن وجود دارد. سوریه از این جهت یک کشور بسیار متمایز و یگانه است. افزایش چند برابری جمعیت های شهری و حومه ای در برخی مناطق و به موازات شهرها یا مناطق شهری فاقد سکنه که نوعی برهوت و ارگی را تداعی می کند جلوه های اصلی پدیده مهاجرت سهمگین است. این برهوت و ارگی هم در خصوص یک شهر کامل مثل خان شیخون و در خصوص بخش از یک شهر مثل حمص و حلب وجود دارد.

تجمع بیش از حد جمعیت های مهاجر هم در شهرهای اصلی و بزرگ مثل لاذقیه و ادلب، هم در حومه های شهری و هم در تسخیر یک شهر یا یک بخش شهری تخلیه شده از سوی مهاجران جدید دیده می شود. پدیده مهاجرتی دیگر جابجایی خودخواسته و خانوادگی جمعیت های میلیونی معارض به شمال غرب سوریه با تمرکز بر ادلب است. مسأله ادلب و به تبع بازگشت مهاجران معارض به شهرها و روستاهای سابقشان به نظر یکی از بغرنج ترین و شاید بدون راه حل ترین معضلات مهاجرتی تاریخ صدسال اخیر جهان باشد. تعیین تکلیف خانه ها و املاک معارضین مهاجرت کرده به ادلب و پیرامون و نیز معارضینی که از سوریه به خارج از سوریه رفته اند از مسائل مهم است. همچنین مساله غصب منازل و موقعیت های کسب و کاری خالی هم وجود دارد.

به موازات سرنوشت و جامعه پذیری نسل های جدید سوری مهاجر در دامن کشورهای پذیرنده و نسبت آنها با آینده سوریه هم از مسائل مهم و بغرنج است. مثلاً اینکه هدف ترکها از پذیرش مهاجران سوری جامعه

پذیری ترکی آنها و نهایتاً جایگزینی آنها با جمعیت های کردی ساکن در شهرهای مهم کردی هم مرز است از جلوه های جالب و پیچیده مسأله مهاجرت به بیرون به موازات مهاجرت های داخلی است.

قدرت گرفتن جریان های وهابی و تکفیری

پنجمین مسأله ای که جامعه سوری با آن مواجهه است قدرت گرفتن قرائت اسلام تکفیری در جامعه سوری است که به عنوان بدیل اسلام اخوانی مطرح شده و به تدریج جایگزین آن می شود. اگرچه جنگ و نتایج مصیبت بار آن باعث شده است تا برخی تحلیل گران بر این باور باشند که جامعه بعد از جنگ در سوریه جامعه اسلام میانه و معتدل است اما نشانه های قدرتمندی هم برای این موضوع در جامعه وجود ندارد.

افزایش گرایش های دینی در بدنه حزب بعث و اعلام عمومی آیین و تظاهر به سنی بودن در حزب که در تاریخ حزب بی سابقه بوده است همه نشانه هایی از نگرانی از گسترش اسلام تکفیری و تلاش دولت برای گسترش اسلام میانه و حتی قرائت اخوانی در جامعه است.

فرصت ها و ظرفیت ها

روحیه مقاومت و ظلم ستیزی

بدون شک مهم ترین ظرفیت جامعه سوری روحیه مقاومت و تاب آوری و ظلم ستیزی آنها است. سوری ها علاوه بر این اینکه زیر بار یک جنگ بین المللی تاب آورده اند، در میان کشورهای عربی و اسلامی از جهت حمایت از حقوق مردم مظلوم فلسطین و دفاع از همسایگان خود به خصوص لبنانی ها سرآمدند.

اگرچه این روحیه و گرایش عمومی دستخوش فراز و فرودهایی شده و توسط کشورهای مختلف به خصوص صهیونیست ها و آمریکایی ها هدف تخریب قرار گرفته است با این حال همچنان مهم ترین زیرساخت فرهنگی جامعه سوری برای احیای خود و صیانت از فرهنگ و تاریخ سوریه است. روحیه ظلم ستیزی و مبارزه با استعمار و امپریالیسم نه تنها بخشی از تاریخ سوریه و مبارزات مردمی این کشور است بلکه به عنوان بخشی از مرانامه سیاسی حزب مسلط نیز تصریح شده است.

افق گشوده به جهان

سوری ها افق گشوده ای به جهان داشته اند و خودشان را مهمان نواز و پذیرای دیگران می دانند. آنها به دلیل موقعیت تاریخی و حضور در چهارراه بین المللی جزء معدود مردمان چند لایه جهان هستند. شخصیت سوری یک شخصیت پیچیده است، در همان حال که افق گشوده ای نسبت به دیگری دارد و با آغوش باز از او استقبال می کند اما ساده لوح نیز نیست و به او اعتماد کامل نیز ندارد. سوری ها زیرک و باهوش هستند و به همین خاطر یک نظام شخصیت چند لایه دارند که در لایه ظاهری و روین که افق گشوده او به جهان است

او را انسانی خوش اخلاق، همراه، مهربان و موافق نشان می دهد. زیرکی و باهوش بودن اش اما باعث می شود در لایه پنهان انسانی محتاط باشد و در لایه سوم که بر اساس تجربه تصمیم خودش را گرفته است دو حالت دارد: دشمن و متخاصم یا محب و دوست پایدار.

همین خصلت باعث شده است تا در نظر دیگرانی که توانایی ها تشخیص ویژگی های شخصیتی سوری ها را ندارند، آنها در مظان کذب گویی قرار بدهند. برای یک سوری ارتباط با دیگران به خصوص خارجی ها، به طور همزمان با هر سه سطح لایه شخصیتی نه تنها رفتار ناپسندی نیست بلکه نشانه مهارت و زرنگی و باهوش بودن شخص است. با این حال سوری ها همان قدر که با آغوش باز پذیرای دیگران هستند به آن ها دیر اعتماد می کنند و دیر صمیمی می شوند.

خانواده دوستی و علاقمندی به زندگی

سوری ها خانواده دوست هستند و خانواده مهم ترین واحد اجتماعی جامعه سوریه است. پیوندهای خونی و خویشاوندی که با فرهنگ عشیره ای و قبیله ای نیز تقویت می شود، بنیادهای اساسی نظم اجتماعی این جامعه است. صله رحم و دید و بازدیدها و رفت آمدهای خانوادگی انسجام خانوادگی را افزایش داده و در مقابل ضعف - انسجام اجتماعی موقعیت خانواده را تحکیم کرده است. قدرت خانواده در تمام جامعه سوری به خصوص بخش های سنتی تا آنجا است که در موضوع ازدواج همچنان خانواده ها تصمیم گیرنده های اصلی برای انتخاب مورد مناسب ازدواج برای فرزندان هستند.

آنها علی رغم همه مصائب و تضایق های اقتصادی، مردمانی شاد و خوشگذران هستند. اهل تفریحات، قهوه های تلخ، گشت و گذار در خیابان ها و طبیعت هستند. سفره های رنگین و وعده های غذایی شیرین دارند. استفاده زیاد از ماهواره تجلی نشانه بارز مصرف فرهنگی است.

جایگاه ایران و رقبا

در بدبینانه ترین برآوردها ایران همچنان جزء محبوب ترین دولت های خارجی در سوریه است. آمریکا و رژیم صهیونیستی به شدت منفور هستند. عربستان سعودی و ترکیه به عنوان مهم ترین رقبای ایران در سوریه نیز از محبوبیت مردمی برخوردار هستند. روسیه که در سالیان گذشته روزگار خوشی داشت، با افت محبوبیت شدیدی مواجه شده است اما همچنان موقعیت مهمی در جامعه و به خصوص دولت سوریه دارند.

مهم ترین رقیب ایران در سوریه از یک سو روسیه و از سوی دیگر ترکیه و عربستان است. در واقع رقابت میان ایران و روسیه بیشتر رقابت بر سر نحوه و میزان ارتباط با دولت سوریه است در حالی که رقابت ایران با ترکیه و عربستان بر سر قرائتی از اسلام است.

نشانه‌های آشکاری از تلاش رقبای ایران به خصوص آمریکا و عربستان برای تبدیل شدن ایران به دشمن اول مردم سوریه به چشم می‌خورد. سرمایه‌گذاری اصلی با تمرکز بر برخی نخبگان و افراد مشهور به خصوص سلبریتی‌ها است که در فضای آزاد شبکه‌های اجتماعی در سوریه در حال تبلیغ بر علیه ایران هستند.

وضعیت فعالیت فرهنگی و رسانه ای ایران

همچون کشور عراق تقریباً هیچ، توصیفی نسبتاً نزدیک به واقعیت از وضعیت رسانه‌ای فرهنگی ایران در سوریه است. کارها و اقدامات زیاد و تاثیرات آن بسیار کم است.

مهم ترین و اثر گذارترین فعالیت فرهنگی در سوریه رفتار نیروهای مستشاری در جریان جنگ بوده است که بخش قابل توجهی از جمعیتی را که به صورت مستقیم با آنها در ارتباط بوده‌اند را تحت تاثیر قرار داده است.

برخلاف عراق که تعداد زیادی شبکه‌های تلویزیونی این کشور وجود دارد اما میزان اثرگذاری این شبکه‌ها بسیار محدود و تقریباً کمتر از ۱۰ درصد بر آورد می‌شود، در سوریه همین زیر ساخت و امکان نیز محدود است. وضعیت شبکه العالم به عنوان مهم ترین رسانه ایرانی از نگاه جامعه نخبگانی سوری وضعیت مطلوبی ندارد. در سوریه هم بیشترین آسیب‌ها داخل فضای مجازی متوجه ایران است و در این حوزه تولیدات رسانه‌ای جریان مقاومت مطلوب نبوده است.

نیروهای اجتماعی و تاریخی در سوریه

مهم ترین نیروهای موثر در سوریه که هر گونه طرحی باید آنها را لحاظ کند شامل موارد زیر است:

نیروی دین (قدرت جریان های دینی سنی با دو گرایش اخوانی و تکفیری)

حزب بعث و ارتش به عنوان مهم ترین و سازمان یافته ترین جریان سیاسی در جامعه

نیروی قبیله‌ای (قبایل مهم و پرنفوذ)

نیروی روشنفکران و طبقه متوسط (ضعیف اما در حال شکل گیری)

تجار و بازرگانان و سرمایه داران بزرگ (قدرتمند و پنهان)

امکان‌های پیش رو برای فعالیت در سوریه

اصلاح ساختار حکمرانی حزب بعث و دولت

ایجاد ساختارهای جدید همزمان با حذف ساختارهای موجود

ایجاد ساختارهای موازی و جدید و تلاش برای رشد آنها

سناریوهای وضعیت احتمالی آینده در سوریه

۱. اصلاح روش های حکمرانی و کارآمدی دولت

دولت سوریه باید به سرعت و با انجام چند اقدام نمادین در مبارزه با فساد و کارآمدی اعتماد از دست رفته جامعه سوریه را بازگرداند. در جامعه نخبگانی سوریه این سناریو هیچ اقبالی ندارد. در واقع امید به اصلاح دولت در جامعه سوریه تقریباً صفر است. بیشتر نظرات تاکید بر فقدان اصلاح پذیری ساختار متمرکز است. با این حال این سناریو تنها امکان پیش روی مقاومت است و باید به عنوان نقطه تمرکز در دستور کار قرار گیرد. دولت سوریه نباید با مردم خود همچون بیگانه‌ها برخورد کند و ماموران حکومت و ارتش نباید حق ایجاد مزاحمت شهروندان را داشته باشند. ایجاد مراکزی برای شنیدن گزارش از تخلفات کارمندان و ماموران دولت می‌تواند چهره بی تفاوتی دولت نسبت به مردم را اصلاح کند. در این سناریو دولت سوریه و نظام سیاسی از طریق اصلاح روش های حکمرانی تداوم می‌یابد.

۲. خیزش مجدد جریان های معارضة و مخالفین

ترس از خیزش مجدد و آشوب های سراسری و شعله ور شدن مجدد جنگ داخلی در جامعه سوریه مشهود است. به خصوص آن که نشانه های از آن در جریان بحران اقتصادی ۲۰۲۰ در شهرهای جنوبی کشور سوریه دیده شده است. با بحرانی تر شدن احتمالی وضعیت اقتصادی احتمال چنین رخدادی در جامعه به عنوان یک سناریوی احتمالی وجود دارد.

۳. کودتا و تغییر حکومت

کودتا بر علیه بشار اسد با همراهی بخشی از ارتش محتمل ترین اتفاق در شرایط کنونی در سوریه است. این سناریو با انجام شبه کودتایی در کاخ بشار اسد و اصلاح و تغییراتی که در بخشی از جریان حزب ایجاد شده است که می‌تواند به معنای کاهش انسجام درون حزبی باشد، این سناریو بیش از پیش تقویت شده است.

منابع و مآخذ

<https://www.dohainstitute.org/ar/News/Pages/the-acrps-announces-the-results-of-the-2022-arab-opinion-index.aspx>

<https://www.okaz.com.sa/news/local/2133246>

<https://www.arabbarometer.org/۲۰۱۹/۰۹/israel-or-iran-which-is-the-greater-perceived-threat>

<https://www.arabbarometer.org/۲۰۲۰/۰۱/israel-or-iran-which-is-the-greater-perceived-threat-copy>

<https://www.pewresearch.org/global/۲۰۱۳/۰۶/۱۱/global-views-of-iran-overwhelmingly-negative>

<https://news.gallup.com/poll/۴۷۴۲۵۱/saudi-arabia-soft-power-outshines-iran.aspx>

انديشكده
جريان

WWW.JARAIAN.COM